

Lubomir Hampl

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej
lubekhampl@poczta.onet.pl

Procesy przekładu i metody translacyjne na materiale czeskim i polskim – ekwiwalencja realiów biblijnych

Nie tylko **proces przekładu** wymaga **interpretacji**, lecz interpretacją jest również **odbiór każdego komunikatu**, a być może nawet wszelkie **postrzeganie** [por. Lipiński, 2004: 150]. W związku z powyższym stwierdzeniem w niniejszym artykule chciałbym przedstawić moje spostrzeżenia dotyczące **rozwiązań traduktologicznych**, pojawiających się w różnorodnych czeskich i polskich przekładach biblijnych¹.

---

¹ Przedmiotem niniejszej analizy badawczej stały się poniżej wymienione przekłady biblijne. Wykorzystałem osiem czeskojęzycznych oraz osiem polskojęzycznych tłumaczeń „Księgi ksiąg”, czyli taką samą liczbę przekładów w każdym badanym języku narodowym, mając także na myśli czas ich powstawania. Spośród czeskich przekładów *Pisma Świętego* są to: **dwa staroczeskie**: **BK** (Kralická bible z 1613 roku) i **BO** (Olomoucká bible z 1417 roku) oraz **sześć współczesnych** czeskich tłumaczeń *Biblii*: **ČEP** (Český ekumenický překlad), **ČSP** (Český studijní překlad), **B21** (Bible překlad 21 století), **PNS** (Překlad nového světa), **JB** (Jeruzalémská bible), **SNC** (Slovo na cestu). Wśród polskojęzycznych przekładów *Biblii* przebadalem **dwie staropolskie**: **BG** (Biblię Gdańską z 1632 roku) i **BJW** (Biblię Jakuba Wujka z 1599 roku) oraz **sześć przekładów współczesnych**: **NBG** (Nową Biblię Gdańską), **BT** (Biblię Tysiąclecia), **BWP** (Biblię Warszawsko-Praską), **BW** (Biblię Warszawską), **BP** (Biblię Poznańską), **PNS** (Przekład Nowego Świata).

W dwóch przedstawionych wersetach biblijnych, które poddałem w niniejszym artykule analizie językowej (patrz: wyekscerpowane tłumaczenia przedmiotowych leksemów znajdujących się w wyszczególnionych przykładach nr I i II – wyrazy wytłuszczone), będziemy się spotykać głównie z *toponimami*, czyli **nazwami własnymi**, w przypadku których w pewnych przekładach biblijnych **bezpośrednio** jest wykorzystywane przedmiotowe awifaunistyczne nazewnictwo, koncentrujące się w ramach procesów translatologicznych na kategorii pojęciowej *ptactwa*, które jest związane z „kruczą terminologią”. Dotyczy to dwóch analizowanych starotestamentowych wersetów (Sdz 7,25 i Iz 10,26 – czyli biblijnego opisu zwycięstwa Gedeona nad Midiańczykami). Ze względu na to, że w oddawaniu interesującej nas terminologii toponimicznej związanej z nazwami własnymi występują nie tylko różnice między poszczególnymi przekładami (międzyjęzykowymi i wewnątrzjęzykowymi), ale zdarzają się i takie sytuacje, kiedy nieraz w tym samym „pojedynczym” tłumaczeniu (jednakowej edycji biblijnej) możemy dostrzec różnice natury leksykalno-przekładoznawczej, postaram się te wszystkie zasygnalizowane kwestie w dalszej części niniejszego artykułu przedstawić szerzej.

Problematyka tłumaczeń nazw własnych stanowi bardzo istotny aspekt, który dotyczy wszystkich rodzajów tłumaczeń, włącznie z tekstami artystycznymi i użytkowymi. Nazwy geograficzne, z którymi mamy możliwość się spotkać w różnorodnych tłumaczonych tekstach, można podzielić na dwa zasadnicze obszary: **makrotoponimy** i **mikrotoponimy** [por. Hejwowski, 2006: 99]. Z reguły ta pierwsza grupa nazw geograficznych ma najczęściej uznane ekwiwalenty w innych językach, a druga przedstawiana grupa – dotycząca nazw o znaczeniu lokalnym – nie posiada zwykle ustalonych ekwiwalentów w innych językach. W związku z tym, w opisie translatorycznym możemy mieć do czynienia albo z **tzw. nieprzekładalnością tych jednostek** (jako stałej ekwiwalencji w ich tłumaczeniu), albo z **asymetrią** między transladem a translatem (dotyczącą różnic między nazwą oryginalną i nazwą tłumaczoną).

Z przedstawionego pierwszego wersetu biblijnego (Sdz 7,25) wynika, że w czeskich i polskich przekładach Pisma Świętego spotykamy się z *oronimami* (czes. *oronyma* – nazewnictwo gór, skał, szczytów, przełęczy, jaskiń, łańcuchów górskich itd.), które występują – co

najmniej w naszej przywoływanej „ptasiej” problematyce badawczej – w dwóch formach językowych: *skála Goréb* i *Havraní skála* (wraz z ich obocznościami – graficznymi i fonetycznymi).

Możemy stwierdzić, że w pewnym sensie mamy do czynienia z czeskim „**exonymum** chápané jako zeměpisné jméno (toponymum), které se vztahuje na sídlištní i nesídlištní objekty (města, hory, řeky, země ap.) ležící za hranicemi českého jazykového území, které však bylo v českém kontextu počestěno” [por. Lotko, 2003: 34] (tłum. pol. autora: „termin **egzonim** pojmowany jako nazwa geograficzna (toponimów) dotyczy osiedlanych i nieosiedlanych obiektów (miast, gór, rzek, państw itp.) leżących za granicami czeskiego obszaru językowego, które zostały kontekstowo zbohemizowane”). To, że w niektórych czeskojęzycznych tłumaczeniach biblijnych (ČEP, B21 i SNC) lub odsyłających przypisach (ČSP i JB²) spotykamy się z dosłownym tłumaczeniem wyrażen jako: „*Gawronią Skalą*” // „*Skalą Kruka*”, czes. „*Havraní skálou*”, zawdzięczamy temu, że skała ta została nazwana od imienia księcia³ *Oreba*,

² Wcześniej w analizowanych tłumaczeniach ČSP i JB, badając awifaunistyczną leksykę (14 wersetów) zauważyłem, że używano wszędzie w tych dwóch wspomnianych wersetach biblijnych wyrażenia *havran* (dosł. „gawron”) – aż 11 razy, a w przypisie, chcąc wyjaśnić, co oznacza hebr. *Oreb*, użyto leksemu *krkavec* (dosł. „kruk”), JB (s. 362), lub *havran* (dosł. „gawron”), ČSP (s. 310). Możemy zaobserwować, że w czeskojęzycznym kręgu kulturowym mamy do czynienia z leksykalną wariantowością dotyczącą potocznego pojmowania tego ptaka.

³ Odnośnie do nazwy midiańskiego księcia (?) *Oreba* trzeba wyjaśnić, że zarówno w czeskich, jak i polskich wyekscerpowanych przekładach biblijnych pojawia się spora liczba synonimicznego nazewnictwa, które w ramach zastosowanych bliskoznacznych ekwiwalentów translacyjnych określającym mianem **pojęciowo-leksykalnej rozbieżności** – por. zwłaszcza różnorodnie przetłumaczone nazewnictwo znajdujące się przede wszystkim w Sdz 7,25, ale także w Sdz 8,3 i Ps 83,12. Rozpoczynam konfrontatywne porównanie leksykalne w celu wyjaśnienia, kim był *Oreb* od starotestamentowej Księgi Sędziów – Sdz 7,25. Z jej czeskich i polskich przekładów możemy się dowiedzieć, jaka leksyka (konkretna nazwa wykonawcy czynności) została wykorzystana, por.:

- czes. *kniže* (BK, ČSP, PNS), *muž* (BO), *velmož* (ČEP) *velitel* (B21, SNC), *náčelník* (JB);
- pol. *ksiączę* (BG, NBG, BW, PNs), *maż* (BJW), *dowódca* (BT), *przewódca* (BWP), *wódz* (BP).

Czeskojęzyczny Nowy słownik biblijny (*Nový biblický slovník*) skupia się na wyprofilowanym leksemie **księcia** (por. *Midjánský kníže ve vojsku, které na hlavu*

co po hebrajsku oznacza właśnie „kruk” עֶרֶב *'ōrēb* [h-6159], czes. *havran* [por. NBS, 1996: 282]. Mamy więc do czynienia w pewnym sensie

poprazil Gedeón. Była po něm nazvána Havraní skála [Douglas, 1996: 706]. Czeski komentarz biblijny podaje również wyrażenie **książęta** (por. *Midjánci byli poraženi Gedeónem; pod jeho vedením padla i jejich čtyři knížata* [Výklady III, 1998: 436]. Polskojęzyczny *Słownik tła Biblii* podaje, że **Oreb** („kruk”) to **przywódca** Madianitów pokonany przez Gibeona i ścięty przez Efraimitów [za: Packer, Tenney, 2007: 507]. *Katolicki komentarz biblijny* [Brown, Fitzmyer, Murphy, 2001] informuje, że „w ręce Izraelitów dostali się dwaj **dowódcy** (nie «książęta»): **Oreb** («Kruk»), został zabity na skale Oreba, **Zeeb** («Wilk») zginął przy tłocznii Zeeba. **Wodzowie** Madianitów zostali zabici przez grupę Izraelitów będących sojusznikami Gedeona, chociaż nie brali oni udziału w poprzedniej bitwie” [za: O’Connor, 2001: 225]. *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej* podaje, że „**Władca** Madianitów, **Oreb**, został zabity przy **skale Oreba**” [por. Walton, Matthews, Chavalas, 2005: 681].

Nawiązując do starotestamentowej Księgi Sędziów (Sdz 7,25), chciałbym zwrócić uwagę, że również w drugim analizowanym przekładzie (Sdz 8,3) pojawia się także osobowość *Oreba*. Możemy się dowiedzieć, na podstawie czeskich i polskich przetłumaczonych wersetów biblijnych, że wspomniany *Oreb* pełnił następującą funkcję w społeczeństwie, ponieważ został określony jako:

- czes. *kníže* (BK, BO, ČSP, PNS), *velmož* (ČEP) *velitel* (B21, SNC), *náčelník* (JB);
- pol. *książę* (BG, BWP, NBG, BWP, BW, PNŚ), *dowódca* (BT), *wódz* (BP).

Porównując między sobą **intralingwalne**, czyli **wewnątrzjęzykowe** (czesko-czeskie i polsko-polskie) tłumaczenia biblijne, możemy się przekonać o tym, że między Sdz 7,25 i Sdz 8,3 istnieją pewne rozbieżności w stosowanej terminologii. Różnice dostrzegłem w **trzech przekładach**: dwóch polskich (BJW, BWP) oraz jednym czeskim (BO). Zamiast *męża*, czes. *muže* (BO i BJW), pojawia się terminologia *książę*, a zamiast *przywódcy* została użyta terminologia *książę* (BWP). Pozostała leksyka w tych dwóch przeanalizowanych wersach biblijnych (Sdz 7,25 i Sdz 8,3), dotycząca czeskich i polskich przekładów biblijnych (BK, ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, BG, NBG, BT, BW, BP, PNŚ), zostaje niezmienną.

Trzeci raz z *Orebem* spotykamy się w Psalmie 83, który należy do lamentacji narodu, gdyż mamy do czynienia z wezwaniem pomocy Bożej, ujętej w formie złorzeczeń przeciwko wrogom. W Ps 83,12 obserwujemy prośby, aby Bóg przyszedł z pomocą Izraelowi, jak to czynił w przeszłości, pokonując Madianitów, kiedy to zginęli ich **wodzowie** – *Oreb* i *Zeeb* [por. Łach, Stachowiak, 1990: 372]. Zgodnie z zastosowaną czeskojęzyczną i polskojęzyczną terminologią biblijną ci dwaj „wodzowie” określani są leksykalnie jako:

- czes. *vůdce* (BK), *kníže* (ČEP, JB), *přední muž* (ČSP), *velmož* (B21), *vévoda* (PNS); opuszczenie (SNC);
- pol. *hetman* (BG, BJW), *książę* (BWP, BT), *wódz* (NBG), *przywódca* (BP), *dostojnik* (BW, PNŚ).

z překladem eponimův (gr. ἐπώνυμος *eponymos* – „dawca imienia, nazwy”) – jako slovem utvoreným od nazvy vľasnej. We wszystkich analizowanych polskojęzycznych tłumaczeniach w tym pierwszym przedstawianym wersecie biblijnym (Sdz 7,25) u¿yta została wersja *skala Oreb*:

- (I) **BK** *A chytily dvě knížat Madianských, Goréba a Zéba. I zabili Goréba na skále Goréb a Zéba zabili v lisu Zéb, a honili Madianské, hlavu pak Gorébovu a Zébovu přinesli k Gedeonovi za Jordán (Kniha Judicum, totiž soudců izraelských 7,25) – (tłum. BK, 2009: 228).*
- BO** *a popadena dva mužě madianská Oreba a Zeba zabil na hořě Oreb, ale Zeba v lisici Zeb. A stihali sú Madiana, hlavy Orebovu a Zebovu nesúce k Gedeonovi, přěs řeku Jordánskú (Soudců 7,25) – (tłum. BO, 1988: 373).*
- ČEP** *Přítom zajali dva midjánské velmože, Oréba (to je Havrana) a Zéba (to je Vlka). Oréba zabili na Havraní skále a Zéba zabili ve Vlčím lisu a pronásledovali Midjánce. Hlavu Orébovu a Zébovu přinesli Gedeónovi za Jordán (Soudců 7,25) – (tłum. ČEP, 2008: 244).*
- ČSP** *Přítom zajali dvě midjánská knížata, Óréba a Zéba. Oréba zabili na Cúr Órébu a Zéba zabili v Jekeb Zébu. Pronásledovali Midjánce a hlavu Óréba a Zéba přinesli Gedeónovi přěs Jordán. (Soudců 7,25) – (tłum. ČSP, 2009: 310).*
- B21** *Pronásledovali Midiánce a zajali dva jejich velitele, Oreba (totíž Havrana) a Zeeba (totíž Vlka). Oreba popravili u Havraní skály a Zeeba u Vlčího lisu. Orebovu a Zeebovu hlavu pak přinesli Gedeonovi na druhou stranu Jordánu (Kniha Soudců 7,25) – (tłum. B21, 2009: 284).*
- PNS** *Zajali také dvě midianská knížata, totiž Oreba a Zeeba; a přistoupili k tomu, aby Oreba zabili na Orebově skále, a Zeeba zabili u Zeebovy vinné nádrže. A dále Madiana pronásledovali a Orebovu a Zeebovu hlavu přinesli Gideonovi v jordánském kraji (Sd 7,25) – (www.jw.org/cs/publikace/bible-online).*
- JB** *Zajali oba midianské náčelníky, Oreba a Zeeba. Oreba zabili u Orebovy skály a Zeeba u Zeebova lisu. Pronásledovali Madiana a přinesli Gedeonovi za Jordán Orebovu a Zeebovu hlavu (Kniha Soudců 7,25) – (tłum. JB, 2009: 362).*

- SNC** *Zajali dva midjánské velitele, Oréba (to znamená **Havran**) a Zéba (to znamená **Vlk**). Oréba pak popravili na **Havraní skále**, Zéba zabili ve Vlčím lisu a jejich hlavy přinesli Gedeónovi za Jordán (Soudců 7,25) – (tłum. SNC, 2011: 258).*
- BG** *Przytém pojмали dwoje książąt Madyjańskich, **Oreba** i Zeba; a zabili Oreba na **skale Oreb**, a Zeba zabili u prasy Zeb, i gonili Madyjanity, a głowę Oreba i Zeba przynieśli do Giedeona za Jordan (Księga Sędziów, którą zowią Judicum 7,25) – (tłum. BG, 1964: 214).*
- BJW** *I pojmawszy dwu mężów Madiańskich, **Oreba** i Zeb, zabił Oreba na **skale Oreb**, a Zeba na prasie Zeb. I gonili Madian niosąc głowy Oreb i Zeb do Gedeona za rzekę Jordan (Księgi Sędziów 7,25) – (tłum. BJW, 2000: 400).*
- NBG** *Nadto ujęli dwóch książąt midjanickich – **Oreba** i Zeeba. I zabili Oreba przy **skale Oreb**, zaś Zeeba zabili przy prasie Zeeb oraz ścigali Midjanitów. Zaś głowy Oreba i Zeeba przynieśli za Jarden, do Gideona (Sdz 7,25) – (<http://www.biblest.com.pl>).*
- BT** *Ujęli przy tym dwóch dowódców madianickich: **Oreba** i Zeeba. Oreba zabili na **skale Oreba**, a Zeeba przy tłoczni Zeeba. Ścigali nadal Madianitów, a głowy Oreba i Zeeba przynieśli Gedeonowi za Jordan (Księga Sędziów 7,25) – (tłum. BT, 1989: 238).*
- BWP** *Schwytawszy następnie dwóch przywódców madianickich, **Oreba** i Zeeba, roztrzaskali Oreba o **skalę Oreba**, a Zeeba zabili przy tłoczni Zeeba. I nadal ścigali Madianitów, głowy zaś Oreba i Zeeba przynieśli Gedeonowi na drugą stronę Jordanu. (Księga Sędziów 7,25) – (tłum. BWP, 1997: 401).*
- BW** *Wzięli wtedy do niewoli dwóch książąt midiańskich, **Oreba** i Zeeba; Oreba zabili na **Skale Oreba**, a Zeeba zabili przy tłoczni Zeeba i gonili Midiańczyków, a głowę Oreba i Zeeba przynieśli do Gedeona na tamten brzeg Jordanu (Księga Sędziów 7,25) – (tłum. BW, 2001: 273).*
- BP** *Pojмали oni również dwóch wodzów midianickich, **Oreba** i Zeeba, i zabili – Oreba na **Skale Oreba**, a Zeeba zabili w Tłoczni Zeeba. Potem ścigali nadal Midianitów. Głowę zaś Oreba i Zeeba zanieśli do Gedeona na drugą stronę Jordanu (Księga Sędziów 7,25) – (tłum. BP, 2012: 288).*
- PNŚ** *Pojмали też dwóch książąt Midianu, mianowicie **Oreba** i Zeeba; potem zabili Oreba na **skale Oreb**, a Zeeba zabili przy kadzi winiarskiej*

Zeeb. I dalej ścigali Midian, a głowę Oreba oraz Zeeba przynieśli do Gedeona w regionie nadjordańskim (Księga Sędziów 7,25) – (tłum. PŃŚ, 1997: 333).

Analizując różnice leksykalne związane z nazwami własnymi, dostrzegłem, że w większości przywoływanych przekładów biblijnych pojawia się wyrażenie *skala*, czes. *skála* (BK, ČEP, B21, PNS, JB, SNC, BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP, PŃŚ), chociaż istnieją tłumaczenia, w których występuje określenie *hora*⁴ (dosł. „góra”) – patrz *Biblia Ołomuniecka* (BO), albo leksem *cúr* – por. *Český studijní překlad* (ČSP). Możemy zauważyć, że zwłaszcza w *Czeskim Przekładzie Studyjnym* (ČSP) – patrz cytaty: *na Cúr Órébu* – mamy do czynienia z dosłownym **przejęciem**, czes. *převzetím*, dwóch realiów: imienia postaci i nazwy skały z języka wyjściowego, czyli hebrajskiego, por. צור [h-6697 *šûr*] + עֲרֵב [h-6159 ‘*ôrēḇ*]. W tym konkretnym przypadku spotykamy się z wyraźną egzotyzacją tekstu, czyli **pozostawieniem w tekście przekładu obcych elementów**. Możemy więc powiedzieć – używając trochę innej lub zmienionej terminologii lingwistycznej – że mamy do czynienia z tzw. **bezpośrednim transferem** jako techniką tłumaczeniową, polegającą na przeniesieniu elementu tekstu wyjściowego do tekstu docelowego. Uważam, że w takim wypadku należałoby (decyzję oczywiście najczęściej podejmuje tłumacz) sporządzić przypis, żeby wyjaśnić potencjonalnemu czytelnikowi // odbiorcy tekstu, co ten „obcojęzycznie brzmiący” wyraz // wyrazy oznacza // oznaczają i spróbować przybliżyć ekwiwalencję lub podjąć próbę „udomowienia przekładu”, w celu lepszego i łatwiejszego zrozumienia. Jest to wyraz efektu odbicia leksyki, nazywany przez teoretyka przekładu Lawrence’a Venutiego

⁴ W jednym z wielu przewertowanych słowników monolingwistycznych języka czeskiego (SJČ, 1952) jest ciekawa wzmianka, która dotyczy dwóch kwestii, zarówno *góry*, jak i *Oreba* – por. wyrażenie: *orebita* = *husita z vých. Čech (podle biblic. hory Oreb)* [Trávníček, 1952: 1098] (pol. tłum. autora: „przedstawiciel ruchu husyckiego, czyli tzw. husyta ze wschodnich Czech (według biblijnej nazwy góry // [skały] Oreb // [Kruka]”). Wyrazy w kwadratowych nawiasach pokazują teoretycznie możliwą wariantowość leksykalną w zastosowanym tłumaczeniu. Natomiast inny czeskojęzyczny słownik SSKPČ podkreśla, że hebr. wyraz ‘*ôrēḇ*’ oznacza czes. *vránu* i *krkavce* (dosł. pol. „wrona” i „kruk”), chociaż czes. *havran je často ztotožňován s krkavcem* (dosł. pol. tłum.: „gawron utożsamiany jest często z krukiem”) [za: Royt, Šedinová, 1998: 122].

albo **egzotyzacją** – lub idąc zupełnie w odwrotnym kierunku – **urodzieniem** // **udomowieniem**, względnie stosując inną terminologię [por. Majkiewicz, 2008: 302-303], można powiedzieć, że mamy do czynienia z procesem **naturalizacji** (tzw. szeroko pojętą **adaptacją**, pojmowaną w kategoriach zamieniania elementów językowo-kulturowych, które w naszym przypadku dotyczą procesu zbohemizowanych lub spolszczonych // spolonizowanych obcych środków językowych, zwłaszcza leksykalnych). Spotykamy się również na gruncie metod przekładowych z nazewnictwem specjalistycznym, które przybrało formę **oswojenia** [Urbanek, 2011: 343], czes. *osvojení* [Straková, 2003: 172]. Te translacyjne strategie tłumacza skupiają się w pierwszym zasygnalizowanym wypadku wokół pojęcia *foreignization* – czyli utrzymywania różnic kulturowych – albo w drugim wypadku dotyczą *domestication* – to znaczy, że mamy do czynienia z maksymalnym złagodzeniem kulturowego szoku, ulegającego adaptacji i tłumaczeniu. W związku z czym pojawia się **niewidzialność** // **niewidoczność** (ang. *invisibility*) tłumaczenia, która minimalizuje obcość tekstu. Używając metafory Elżbiety Tabakowskiej, opartej na koncepcji Schliermachera („przekład oswojony” i „przekład wyobcowany”), możemy się dowiedzieć, że chodzi o „wysyłanie czytelnika w zagraniczną podróż” albo „sprowadzenie autora do kraju czytelnika” [Tabakowska, 2009: 52-53]. Te dwa diametralnie różniące się typy przekładów – zwłaszcza pod względem techniki tłumaczenia – powodują widoczne różnicowanie w końcowej sferze odbioru.

Badając również **kwestie pisowni** nazw własnych, znajdujących się w omawianym wersecie biblijnym (Sdz 7,25), możemy dostrzec jeszcze inne odstępstwa, polegające na tym, że w niektórych przekładach biblijnych wymieniana *Skala* jest pisana z dużej litery (BW, BP), a w pozostałych trzynastu analizowanych przypadkach (BK, BO, ČEP, B21, PNS, JB, SNC, BG, BJW, NBG, BT, BWP i PŇS) z małej litery.

Bardzo istotną kwestią w niniejszym artykule jest zwrócenie szczególnej uwagi na tzw. czeski *text psaný v závorkách* (uwagi własne), czyli na **zastosowane nawiasy** w zdaniu tłumaczonych wersetów biblijnych. Tłumacz ma do dyspozycji **kilka technik**, które umożliwiają mu **transfer** imion własnych oryginału do przekładu. Spotykamy się również z sytuacją, kiedy tłumacz stosuje **dwie wersje** przekładu danego fragmentu tekstu, w naszym przypadku wszystkie zostały odnotowane **z a r a z z a**

wyrażeniem głównym w nawiasie, por. ČEP, s. 244: *Oréba* (to je **Havrana**); B21, s. 284: *Oreba* (totiž **Havrana**); SNC, s. 258: *Oréba* (to znamená **Havran**). Jak podkreśla Krzysztof Hejwowski „bardzo częstym błędem w pierwszej fazie nauki tłumaczenia jest pozostawienie dwóch wersji przekładu danego fragmentu tekstu” [Hejwowski, 2006: 145]. Sądzę jednak, że pozostawienie tych „dwóch wersji” („jednej w nawiasie”) miało na celu wyłącznie funkcję informacyjną i objaśniającą, ułatwiającą odbiór i lepsze zrozumienie tłumaczonego tekstu.

Dzięki tym zastosowanym „nawiasom”, wszystkie wymienione tzw. „wariantowe” przykłady dotyczące nazw własnych, w których odnotowaliśmy interesujące nas „krucze” nazewnictwo, pokazały nam szczególnie **dwie ważne kwestie** translologiczne, polegające na tym, „czy”, a przede wszystkim „**jak**” tłumacz zmienia, modyfikuje, adaptuje lub względnie wzbogaca język przekładu – szczególnie w dalszej części tłumaczenia (tj. w pozostałym fragmencie danego wersetu). Tłumaczenie miałyby być profesjonalnie wykonane, dokonując przekładu nie tylko automatycznie motywowaną potrzebą chwili, ale powinno być przemyślane i zrealizowane z pełną świadomością i głębokim poczuciem odpowiedzialności.

Te wszystkie wyrażenia pozostawione w nawiasach w tekście głównym, znajdujące się w trzech czeskojęzycznych przekładach biblijnych (ČEP, B21 i SNC uwagi własne autora) – przekształcając stopniowo nazwę własną *Oreba* w wyrażenie toponimiczne *Havrana* – miały w konsekwencji bezpośredni wpływ na „nowo powstałą” nazwę oronimów: *Havraní skála*, a nie *Orebova skála*, wskazując jednocześnie na wariantywne używanie, które stopniowo, dzięki dosłownie przetłumaczonemu udomowieniu, zakorzenia się w pamięci użytkowników języka.

Natomiast drugi przywoływany przykład biblijny (Iz 10,26), który jest również powiązany z nazwą geograficzną skały⁵, dotyczy pocie-

⁵ *Horeb* oznacza „suchy”, „samotny”, a także „dezertować”, „zbiec”. Są to cechy, jakie posiada reprezentant awifauny – *kruk*. Wiadomo z kart *Biblii*, że opisywany ptak zdezerterował z Arki Noego, jest samotnikiem, potrafiący żyć na odludziu, por. czeskie skonwencjonalizowane wyrażenie *krkavec*, symbolizujące przenośnie „łakomczucha” i „chciwca” [por. Hampl, 2012a: 74-75 i 225]. Czyli czeski leksem w postaci *krkavec* (dosł. „kruk”) występuje jako utrwalony obraz stereotypowego i skonwencjonalizowanego wyrażenia, które jest związane z metaforyczną

szenia Jeruzalemczyków nastawionych wrogo przeciwko Asyryjczykom oraz zapowiedzi kary na Asyrię. Poniżej przytaczam analizowane czeskojęzyczne i polskojęzyczne przekłady biblijne:

- (II) **BK** *Nebo vzbudí na něj Hospodin zástupů bič, jako porážku Madianských na skále Goréb, a jakož pozdvihl holi své na moře, tak jí pozdvihne na něj, na cestě Egyptské* (Prorocství Izaiáše proroka 10,26) – (tłum. BK, 2009: 583-584).
- BO** *I vzkřiesí naň hospodin všech zástupův bič podlé rány madianské na té skále (jménem) Oreb a prut svůj na moře a vzdvihne jej na cestě ejiptské* (Izaiáš 10,26) – (tłum. BO, 2009: 55).
- ČEP** *Hospodin zástupů nad ní zamává bičem, jako když bil Midjána na Havraní skále, a zdvihne svou hůl na moře jako kdysi na Egypt* (Izajáš 10,26) – (tłum. ČEP, 2008: 694).
- ČSP** *Hospodin zástupů bude proti němu podněcovat bič, jako při porážce Midjánu u skály Oréb, a jeho hůl bude nad mořem a pozdvihne ji tak jako v Egyptě* (Izajáš 10,26) – (tłum. ČSP, 2009: 840).
- B21** *Hospodin zástupů po nich šlehne bičem, jako když porazil Midiánce u Havraní skály; zvedne hůl nad moře tak jako kdysi v Egyptě* (Izajáš 10,26) – (tłum. B21, 2009: 874).
- PNS** *A Jehova vojsk proti němu jistě máchně bičem jako při porážce Midiana u skály Oreb; a jeho hůl bude nad mořem a jistě ji pozvedne,*

---

symboliką „chciwości” i „skapstwa”. *Horeb* – jest to druga nazwa biblijna góry *Synaj*, miejsca otrzymania Przykazań i zawarcia przymierza między Bogiem a Jego ludem. Tu również Bóg ukazuje się Eliaszowi. Ale w opisywanym przykładzie (Iz 10,26) chodzi o skałę *Oreba*, której nie udało się do tej pory precyzyjnie zlokalizować [por. Walton, Matthews, Chavalas, 2005: 681]. Jest to aluzja do wybawienia Izraela przez Pana wbrew wszelkim szansom. Wyrażenie *Oreb* oznacza w bezpośrednim tłumaczeniu czes. *havrana*. Jako ciekawostkę podam, że w Polsce nazwę *Horeb* nosi jedno ze wzgórz otaczających Wambierzyce. Na terytorium Republiki Słowackiej jest szczyt *Havraní skála*, pol. *Gawronia Skala* (za: <http://havrani-skala-gawronia.slowackie.pl>), znajdujący się w południowej części Słowackiego raju, który jest zaliczany do Spiszsko-Gemerskiego krasu. W Czechach *Havraní skály* leżą około 1 km na północ od miejscowości Radvanec w Łużyckich Górach. Tworzy je grupa siedmiu piaskowcowych skalnych wieży na piaskowcowym grzbiecie (patrz współrzędne przedstawianego oronimu: 50°45'58.00"N; 14°35'13.00"E). Inna *Havraní skála* znajduje się bezpośrednio nad rzeką Wełtawą, w sercu Czeskiego Krumlova, miasta zapisanego na liście światowego dziedzictwa UNESCO.

- jako to udęłal s Egypcem (Iz 10,26) – (www.jw.org/cs/publikace/bible-online).*
- JB** *Jahve Saboat nad nim zamává bięem, tak jako pobil Madiana u **orebské skály**; zamává svou holi nad mořem, tak jako ji pozvedl na egypské cestě (Izaiáš 10,26) – (tłum. JB, 2009: 1322).*
- SNC** *Všemocny Hospodin je zmrská bięem, jako kdysi uholil na Midjance na **Havraní skále**. Zavře nad nimi hladiny vod, jako nad Egypťany (Izajáš 10,26) – (tłum. SNC, 2011: 780).*
- BG** *Gdyž bicz nań wzbudzi Pan zastępów, jako porażkę Madyjan-czyków na **skale Horeb**; a jako podniósł różgę swoją na morze na drodze Egipskiej tak ja nań podniesie (Proroctwo Izajaszowe 10,26) – (tłum. BG, 1964: 556).*
- BJW** *I wzbudzi nań Pan Zastępów bicz na kształt porażki Madian na **skale Oreb** i różgę swą na morzu, i podniesie ja na drodze Egipskiej (Proroctwo Izajaszowe 10,26) – (tłum. BJW, 2000: 1484).*
- NBG** *WIEKUISTRY Zastępów podniesie na niego bicz, jak w czasie klęski Midjanu przy **skale Oreb**; a Swoją laskę nad morze – tak jak ja podniósł na drodze Micrejczyków (Iz 10,26) – (<http://www.biblest.com.pl>).*
- BT** *Pan Zastępów wzbudzi bicz na niego, jak wtedy, gdy poraził Madianitów przy **skale Oreba** lub gdy [wyciągnął] laskę swą przeciw morzu i podniósł ja na drogę Egipcjan (Iz 10,26) – (tłum. BT, 1989: 858).*
- BWP** *Na niego Pan Zastępów podniesie swoją różgę i pokarze go tak, jak na **skale Oreb** Madiana, albo jak wtedy gdy w stronę morza laskę wyciągał, i podnosił ja nad drogą Egiptu (Iz 10,26) – (tłum. BWP, 1997: 1422).*
- BW** *I Pan Zastępów będzie wywijal nad nim batem jak wówczas, gdy pobil Midianitów przy **Skale Kruka**, i podniesie swój kij nad morzem, jak niegdyś nad Egypcem (Księga Izajasza 10,26) – (BW, 2001: 760).*
- BP** *Wtedy Jahwe Zastępów bicz nad nim wzniesie jak przy ciosach [zadanych] Midianowi przy **skalach Orebu**. I laskę swą wzniesie nad morze na drodze Egiptu (Iz 10,26) – (tłum. BP, 2012: 1045).*
- PNŚ** *I Jehowa Zastępów będzie wywijal przeciwko niemu biczem jak w czasie klęski Midjanu przy **skale Oreb**; a jego laska będzie ponad morzem i on ja podniesie, jak to uczynił w związku z Egypcem (Księga Izajasza 10,26) – (tłum. PNŚ, 1997: 904).*

Najczęstszym błędem przy tłumaczeniu nazw własnych jest **brak konsekwencji**. Możemy się o tym przekonać, porównując między sobą najpierw te dwa zaprezentowane czeskie przetłumaczone wersety biblijne (Sdz 7,25 z Iz 10,26 – patrz przykłady I i II), w których na początku możemy dostrzec, że:

- cztery, konkretnie wymienione przekłady są **wewnętrznie** (w ramach jednego tłumaczenia) jednakowe, por. *Biblię Kralicką* (BK): *na skále Goréb* i *na skále Goréb*, dalej *Czeski Przekład Ekumeniczny* (ČEP): *na Havraní skále* i *na Havraní skále*, następnie *Przekład XXI wieku* (B21): *u Havraní skály* i *u Havraní skály*; oraz *Słowo na cestu* (SNC): *na Havraní skále* i *na Havraní skále*;
- małe odstępstwa obserwujemy w *Przekładzie nowego świata* (PNS): *na Orebově skále* i *u skály Oreb*; w *Jeruzalémské bibli* (JB): *u Orebovy skály* i *u orebské skály* (dotyczące różnic konstrukcji rzeczownikowo-przymiotnikowych);
- tego już nie możemy powiedzieć o dwóch dalszych czeskojęzycznych tłumaczeniach, w których odnajdujemy różnice nazw własnych w obrębie wewnętrznego przekładu, por. *Biblię Olomuniecką* (BO): *na hořě Oreb* i *na té skále (jménem) Oreb*; *Czeski Przekład Studyjny* (ČSP): *na Cír Órébu* i *u skály Oreb*.

W polskojęzycznych tłumaczeniach odnotowujemy następujące „podobieństwa i różnice” oraz „zgodności i nieścisłości” (tzw. odstępstwa) w ramach wewnętrznego tłumaczenia, porównując także w obrębie jednego przekładu biblijnego analogiczne edycje dwóch starotestamentowych ksiąg (Sdz 7,25 i Iz 10,26), w których pojawia się przedmiotowe słownictwo, w naszym przypadku „ptasia”, a ściślej mówiąc „krucza” leksyka:

- różnice w pisowni toponimów: *Oreb* i *Horeb*, por. *Biblię Gdańską* (BG): *na skale Oreb* i *na skale Horeb*;
- jednakową pisownię nazwy własnej, patrz (BJW, NBG, BT, BWP, BP i PNS): *na // o // przy skale Oreb(a)* i *na // przy skale Oreb(a)* oraz
- **odmienną pisownię wraz w inną, zmienioną leksyką – w wyniku dokonanego tłumaczenia⁶ – dotyczącą nazwy geograficznej**, por. *Biblię Warszawską* (BW): *na Skale Oreba* i *przy Skale Kruka*.

⁶ Wyjaśnienie powstałych różnic w tłumaczeniu Biblii Warszawskiej dotyczących dwóch wspomnianych wersetów (Sdz 7,25 i Iz 10,26), czyli konkretnie leksyki: *na*

Skupiając się wyłącznie na dokładnej analizie przetłumaczonego tekstu biblijnego (Iz 10,26), możemy jednoznacznie stwierdzić, że tylko w *Biblii Poznańskiej* (BP) odnotowaliśmy **liczbę mnogą** przedstawianego oronimu – por. *przy skalach Orebu* – a w pozostałych piętnastu (ośmiu czeskich i siedmiu polskich) analizowanych przekładach tegoż samego wersetu (Iz 10,26) wszędzie pojawia się liczba pojedyncza, por. *na // przy skale Oreba // Kruka*, *czes. na Havraní skále // na skále Oréb*. Natomiast we wcześniej analizowanym przykładzie nr I (Sdz 7,25) wszędzie, włącznie z *Biblią Poznańską* (BP), została zastosowana **liczba pojedyncza** opisywanego toponimu, por. *na skále Goréb // na hoř Oreb // na Havraní skále // u Havraní skály // na Orebově skále // u Orebovy skály // pol. na (o // przy) skale Oreb(a)*.

Na podstawie tych dwóch przeanalizowanych przykładów z *Pisma Świątego* (Sdz 7,25 i Iz 10,26), skupiających się wokół nazw geograficznych, mogliśmy się przekonać, że najczęściej w trakcie procesu przekładu dochodzi do: **kombinacji tłumaczenia z reprodukcją, zbohemizowanej lub spolszczonej adaptacji, kalkowania struktur językowych tekstu oryginalnego, przejścia leksyki z języka oryginału lub zastosowania odpowiednika tekstowego z jakiegoś przekładu** [por. Čermák, Blatná, 1995; Knittlová et al., 2010; Kufnerová, 2009; Hejwowski, 2006, 2009; Wierzbička, 1999, 2006; Lewicki, 2000; Chlebda, 2011; Gaszyńska-Magiera, 2011: 137-144; Brzozowski, 2011], a także dochodzi do **aktywizacji obcości**, spełniających gatunkowe właściwości każdego tekstu przekładu [por. Lewicki, 2000; Majkiewicz, 2008; Straková, 2003: 172-176]. W ramach tzw. **kulturowej transpozycji** [por. Hervej, Higgins, 1992] autorzy widzą w procesach translacyjnych różne stopnie czy odcienie **odstąpienia // odchyłu** od przekładu dosłownego, które można podzielić na:

- wcześniej wymienione już *egzotyzy* (jako przejście leksemu // słowa z języka wyjściowego);
- *kulturową transplantację* (jako zastąpienie np. nazwy własnej inną nazwą własną);

Skale Oreba i *przy Skale Kruka*, można upatrywać w tym, że analizowane księgi mogły być prawdopodobnie przekładane przez innych tłumaczy, którzy sobie nie zdawali sprawy z tego, że powstaje **wariantywna ekwiwalencja językowa** (uwagi własne autora), w pierwszym przypadku zachowując **egzotyzyzację**, a w drugim **udomowienie** bez żadnego odwołania przypisowego.

- *kulturowe zapożyczenia* (jako zakorzenione pojęcia w języku, które dotyczą najczęściej tekstów historycznych, politologicznych czy socjologicznych);
- *kalki* (przekład dosłowny);
- *przekład komunikatywny*⁷, który odróżnia uzus w języku wyjściowym i w języku docelowym [za: Knittlová et al., 2010: 28-29].

Irena Kwilecka zauważyła, badając zwłaszcza staropolskie przekłady biblijne, że podczas tłumaczenia nazw obcych i poszczególnych realiów biblijnych stosuje się różne metody z zakresu translacji – co udało mi się również trafnie pokazać na wyekscerpowanym wyżej I i II przykładzie (Sdz 7,25 i Iz 10,26), zawężonych wokół czeskich i polskich ekwiwalentów z dziedziny badawczej oronimów – a są to:

- 1) transkrypcja obcej nazwy,
- 2) zastępowanie obcego terminu przez jego znaczenie,
- 3) zastępowanie obcej nazwy nazwą rodzimą,
- 4) stosowanie metonimii,
- 5) stosowanie peryfrazy [za: Kwilecka, 2003: 302].

Odnosnie do wyżej wymienionych punktów – zwłaszcza drugiego i trzeciego – można powiedzieć, że: „jedná se o **faktor kultury v překlade**, čili poměr prvků reprezentujících kulturní kontext autora a prvků příznačných pro kontext překladatele. Sémanticky se dá vyjádřit opozici «svoje» a «cizí», která se v překlade může realizovat v závislosti na překladatelově komunikačním postoji přibližováním nebo oddalováním se od předlohy (exotizace – naturalizace)” [por. Popovič, 1975: 275; Hrdlička, 2004: 77] (tłum. pol. autora: „omawiane są zagadnienia dotyczące **czynników kultury w przekładzie**, czyli jaki jest stosunek elementów reprezentujących kontekst kulturowy autora i elementów charakterystycznych dla kontekstu tłumacza. Z punktu widzenia semantyki można stworzyć opozycję «swoj» i «obcy», która w przekładzie może być realizowana w zależności od komunikacyjnego stanowiska tłumacza, który przybliży się lub oddala od pierwowzoru (jako tekstu oryginału)”).

⁷ Przekład komunikatywny pojawia się przede wszystkim w kolokacjach i frazach, które w formie dosłownej mogłyby zamglić sens znaczenia i naruszyć zrozumienie oraz płynność lub ciągłość tekstu.

Reasumując, można powiedzieć, że (w niektórych tłumaczeniach biblijnych)⁸ przedstawiona **strategia udomowienia** jako forma przekładu prowadzi z reguły do stworzenia łatwego i zrozumiałego tłumaczenia w odbiorze, który stara się zbliżyć do szeroko pojętych standardów oraz do wartości kultury docelowej, zacierając przede wszystkim charakterystyczne cechy kultury wyjściowej. Druga metoda tłumaczenia polegająca na **strategii egzotyzacji** polega na wprowadzeniu do przekładanego tekstu różnych zapożyczeń i kalek, by czytelnik uświadomił sobie fakt, że styka się z produktem obcej kultury.

Mamy więc do czynienia – jak podkreślają badacze przekładów, zwłaszcza starszych tekstów biblijnych [por. Szyplet, 2010: 253-258; Kwilecka, 2003; Douglas, 1996; Packer, Tenney, 2007; Heller, 2009] – z jednej strony z dostrzeżeniem ważnego kontekstu kulturowego, ale z drugiej strony spotykamy się z trudnym w niektórych przekładach wyborem leksykalnym, polegającym na tym, żeby znaleźć właściwe miejsce między nowatorstwem i tradycją, zachowując nie tylko koloryt kulturowy, ale i lata tradycji samego tłumaczenia, które żyje w świadomości pokoleń. Przekonaliśmy się również, że na podstawie wyekscerpowanych wersetów biblijnych – zwłaszcza czeskich – poddanych analizie, możemy dostrzec, że: „počeštěné poboby jmen vrostly ne jenom do tkáně jazyka, ale i do obrazné mysli jeho uživatelů” [por. Stich, 2011: 10] (tłum. pol. autora: „zbohemizowane podobieństwa nazw własnych przedostały się nie tylko do tkanki języka, ale i do obrazowej myśli jego użytkowników”).

W niżej zamieszczonej tabeli możemy się przekonać, jaka leksyka została wykorzystana w czeskich i polskich przekładach biblijnych z przedmiotowego zakresu badawczego, koncentrującego się na nazwach własnych, zawężonych wokół oronimów, jako ważnych realiów biblijnych:

---

⁸ Tłumacz zawsze zostawia znak szczególny w przekładzie. Aby jednak tłumacz wykonał dobry przekład, muszą być spełnione przez niego minimalnie **trzy warunki**:

- 1) musi bezbłędnie rozumieć tekst oryginału, przede wszystkim pod względem **tematu i stylu**;
- 2) musi sobie właściwie poradzić z przewyciężeniem różnic pomiędzy dwiema **strukturami językowymi**;
- 3) musi również uporać się z odtworzeniem w przekładzie **stylistycznych struktur oryginału**.

fragment <i>Biblij</i>		
rodzaj tłuma- czenia	Sdz 7,251*	Iz 10,262**
BK	<i>Goréba zabili na skále Goréb</i>	<i>porážka Madianských na skále Goréb</i>
BO	<i>Oreba zabil na hoř Oreb</i>	<i>rána madianské na té skále (jménem) Oreb</i>
ČEP	<i>Oréba zabili na Havraní skále</i>	<i>bil Midjána na Havraní skále</i>
ČSP	<i>Oréba zabili na Cúr Órébu</i>	<i>porážka Midjánu u skály Oréb</i>
B21	<i>Oreba popravili u Havraní skály</i>	<i>porazil Midiánce u Havraní skály</i>
PNS	<i>Oreba zabili na Orebově skále</i>	<i>porážka Midiana u skály Oreb</i>
JB	<i>Oreba zabili u Orebovy skály</i>	<i>pobil Madiana u orebské skály</i>
SNC	<i>Oréba popravili na Havraní skále</i>	<i>uhodil na Midjánce na Havraní skále</i>
BG	<i>zabili Oreba na skale Oreb</i>	<i>porážka Madyjańczyków na skale Horeb</i>
BJW	<i>zabil Oreba na skale Oreb</i>	<i>porážka Madian na skale Oreb</i>
NBG	<i>zabili Oreba przy skale Oreb</i>	<i>klęska Midjanu przy skale Oreb</i>
BT	<i>Oreba zabili na skale Oreba</i>	<i>porazil Madianitów przy skale Oreba</i>
BWP	<i>roztraskali Oreba o skalę Oreba</i>	<i>pokarze go tak, jak na skale Oreb Madiana</i>
BW	<i>Oreba zabili na Skale Oreba</i>	<i>pobil Midianitów przy Skale Kruka</i>
BP	<i>zabili Oreba na Skale Oreba</i>	<i>przy ciosach [zadanych] Midianowi przy skalach Orebu</i>
PNŚ	<i>zabili Oreba na skale Oreb</i>	<i>klęska Midianu przy skale Oreba</i>

* W zaprezentowanej tabeli w kolumnie Sdz 7,25 podają następujące informacje: nazwę własną księcia + użyty czasownik + nazwę zastosowanego **oronimu** (wyraz wytłuszczony). Ze względu na ramy objętościowe niniejszego artykułu kwestii związanych z czasownikami nie omawiam, ale ze sporządzonej tabeli jasno wynika, że mamy do czynienia z różnorodnymi formami czasownikowymi, w których wyprofilowana jest inna czynność (w zależności od rodzaju tłumaczenia).

** W ostatniej kolumnie Iz 10,26 uwzględniam następujące dane: rzeczownik lub czasownik (w zależności od użytej formy) + nazwę rodu (plemienia) + nazwę zastosowanego **oronimu** (wyraz wytłuszczony). Wszystkie podkreślone wyrazy w tabeli dotyczą odmiennie zastosowanej leksyki z przedmiotowego zakresu badawczego.

Skróty:

- NBS – *Nový biblický slovník*
SJČ – *Slovník jazyka českého*
SSKPČ – *Slovník symbolů kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*

Bibliografia:**Bibliografia źródłowa**

- B21 (2009), *Bible – Překlad 21. Století*, Přeloženo z hebrejštiny, aramejštiny, řečtiny, Vyd. Babilon, Praha.
- BG (1964), *Biblia to jest Cale Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z hebrajskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłómaczona*, Warszawa.
- BJW (2000), *Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r.* Transkrypcja typu „B” oryginalnego tekstu z XVI w., Prymasowska Seria Biblijna, Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa, wydanie piąte.
- BK (2009), *Bible Svata – Pismo svate Starého a Nového zákona podle posledního vydání Kralického z roku 1613*, Česká biblická společnost, Praha.
- BO (1988), *Staročeská bible drážďanská a olomoucká*, Kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. *III Genesis-Esdráš*, Vydal Vladimír Kyas, Academia nakl. ČSAV, Praha, vydání první.
- BO (2009), *Staročeská bible drážďanská a olomoucká s částmi Proroků rožmberských a Bible litoměřicko-třeboňské*, Kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století, *V/I Izaiáš-Daniel*, Praha, vydání první, Nakl. Academia AV ČR.
- BP (2012), *Pismo Święte Stary i Nowy Testament*, w przekładzie z języków oryginalnych opracował zespół pod red. ks. Michała Petera (ST) i ks. Mariana Wolniewicza (NT). Wydawnictwo Święty Wojciech, Poznań, wydanie pierwsze – dodruk.
- BT (1989), *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, w przekładzie z języków oryginalnych opracował Zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań–Warszawa, wydanie czwarte.
- BW (2001), *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, nowy przekład z języków hebr. i gr. oprac. przez Komisję Przekładu Pisma Świętego, Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa.

- BWP (1997), *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu „Biblia Warszawsko-Praska”*, w przekładzie z języków oryginalnych opracował Kazimierz Romaniuk, Pierwszy Biskup Warszawsko-Praski, Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa.
- ČEP (2008), *Bible – Pismo svatého Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad*, Česká biblická společnost, Praha.
- ČSP (2009), *Bible – Český studijní překlad Bible*, Stará a Nová smlouva přeložené z původních jazyků Nakl. KMS, Praha, páté doplněné vydání.
- JB (2009), *Jeruzalémská Bible – Pismo svaté*, vydané jeruzalémskou biblickou školou Krystal OP Karmelitánské nakladatelství, Praha, první české vydání.
- NBG (2012), *Nowa Biblia Gdańska*, Ślaskie Towarzystwo Biblijne, Szaron, Katowice–Ustroń, [on-line] <http://www.biblest.com.pl/NowaBibliaGdanska.html>.
- PNS (2010), *Svaté Pismo – Překlad nového světa*, [on-line] <http://www.jw.org/cs/publikace/bible-online>.
- PNS (1997), *Pismo Święte w Przekładzie Nowego Świata*, przetłumaczono z New World Translation of Holy Scriptures z uwzględnieniem języków oryginału, Strażnica – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, New York.
- SNC (2011), *Bible Slovo na cestu*, Nakl. Česká biblická společnost, první vydání, Praha.

Bibliografia opracowań

- Brown, R.E., Fitzmyer, J.A., Murphy, R.E. (2001), *Katolicki komentarz biblijny*, Chrostowski, W. (red. pol. wyd.) Prymasowska Seria Biblijna, Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa.
- Brzozowski, J. (2011), *Stanąć po stronie tłumacza. Zarys poetyki opisowej przekładu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Chlebda, W. (2011), „Ekwiwalencja i ekwiwalenty: między słownikiem i tekstami”, w: Chlebda, W. (red.), *Na tropach translacji. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 21-43.
- Čermák, F., Blatná, R. (1995), *Manuál lexikografie*, Nakladatelství H&H, Jinočany.
- Douglas, J.D. (1996), *Nový biblický slovník*, překlad A. Koželuhová, H. Nezbedová, B. Procházka, J. Štifter, R. Matulík, Nakl. Návrat domů, Praha, první vydání.

- Gaszyńska-Magiera M. (2011), „Przekład literacki jako spotkanie międzykulturowe”, w: Kukułka-Wojtasik, A. (red. nauk.), *Translatio i literatura*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 137-144.
- Hampl, L. (2012a), *Ptactwo we frazeologii czeskiej i polskiej. Konceptualizacja – obraz – odzwierciedlenie*, Wydawnictwo Naukowe ATH, Bielsko-Biała.
- Hampl, L. (2012b), „Przekład tekstów biblijnych jako źródło badań językoznawczych. Analiza leksykalna z uwzględnieniem dominanty semantycznej”, *Między Oryginałem a Przekładem*, XVIII, Kraków, s. 135-147.
- Hampl, L. (2012c), „Rozbor lexikálních jednotek biblického textu na materiálu polských a českých překladů Svatého písma”, w: *Dotknąć słowiańszczyzny. Języki, literatura i kultura krajów słowiańskich*, zbiór artykułów pokonferencyjnych, E-wydawnictwo, Bielsko-Biała–Poznań, s. 33-42.
- Hejrowski, K. (2006), *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Hejrowski, K. (2009), „Klasyfikacja błędów tłumaczeniowych – teoria i praktyka”, w: Kopczyński, A., Kizeweter, M. (red.), *Jakość i ocena tłumaczenia*, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej Academica, Warszawa, s. 141-161.
- Heller, J. (2009), *Na čem mi záleží. Rozhovory nad Biblií*, Nakl. Vyšehrad, vydání první, Praha.
- Hervey, S., Higgins, I. (1992), *Thinking Translation: A Course in Translation Method, French-English*, Routledge, London–New York.
- Hrdlička, M. (2004), *K verbální a neverbální komunikaci. Výběr prací českých a slovenských autorů*, Nakl. Ostravská univerzita v Ostravě.
- Knittlová, D. et al. (2010), *Překlad a překládání*, Vyd. Univerzita Palackého, Olomouc.
- Kufnerová, Z. (2009), *Čeština a překládání*, Nakladatelství H&H, Jinočany.
- Kwilecka, I. (2003), *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii*, Uniwersytet Adama Mickiewicza, Wydział Teologiczny PAN, Instytut Sławistyki, Poznań.
- Lewicki, R. (2000), „Między adaptacją i egzotyzacją: The Pickwick Papers w przekładzie polskim i rosyjskim”, w: Kubiński, W., Kubińska, O., Wołański, T. (red.), *Przekładając nieprzekładalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 191-200.
- Lipiński, K. (2004), *Mity przekładoznawstwa*, Egis, Kraków.
- Lotko, E. (2003), *Slovník lingvistických termínů pro filology*, nakl. Univerzita Palackého, Olomouc.

- Łach, S., Stachowiak, L. (1990), *Pismo Święte Starego Testamentu. Księga Psalmów. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, t. VII, cz. 2, Pallottinum. Poznań.
- Majkiewicz, A. (2008), *Intertekstualność – implikacje dla teorii przekładu. Wczesna proza Elfriede Jelinek*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- O'Connor, M. (2001), „Księga Sędziów”, w: Chrostowski, W. (red. nauk. pol. wyd.), *Katolicki komentarz biblijny*, Prymasowska Seria Biblijna, Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa, s. 213-234.
- Packer, J.I., Tenney, M.C. (2007), *Słownik tła Biblii*, Prymasowska Seria Biblijna, Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa.
- Popovič, A. (1975), *Teória umeleckého prekladu*, Tatran, Bratislava.
- Royt, J., Šedinová, H. (1998), *Slovník symbolů kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Nakladatelství Mladá fronta, Praha.
- Stich, A. (2011), *Předmluva – jazyk bible u nás*, w: Ouředník, P., *Aniž jest co nového pod sluncem*, Nakladatelství & vydavatelství Volvos Globator, vydání první, Praha, s. 7-13.
- Straková, V. (2003), „Překládání a vlastní jména”, w: Kufnerová, Z., Poláčková, M., Povejšil, J., Skoumalová, Z., Straková, V. (red.), *Překládání a čeština*, Nakladatelství H&H, Jinočany, s. 172-176.
- Szypelt, K. (2010), „Staro-cerkiewno-ruskie teksty na warsztacie polskiego tłumacza”, w: Lewicki, R. (red. nauk.), *Przekład – język – kultura II*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 253-258.
- Tabakowska, E. (2009), *Tłumacząc się z tłumaczenia*, Znak, Kraków.
- Trávníček, Fr. (1952), *Slovník jazyka českého*, Slovanské nakladatelství, Praha.
- Urbanek, D. (2011), „Dialektyka przekładu: między wtórnością a oryginalnością”, w: Kukułka-Wojtasik, A. (red. nauk.), *Translatio i literatura*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 341-348.
- Výklady III ke Starému zákonu. Knihy naučné: Job, Žalmy, Přísloví, Kazatel, Píseň písní* (1998), připravila starozákonní překladatelská komise, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří.
- Walton, J.H., Matthews, V.H., Chavalas, M.W. (2005), *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej*, Chrostowski, W. (red. pol. wyd.), Prymasowska Seria Biblijna, Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa.
- Wierzbicka, A. (1999), *Język – Umysł – Kultura*, wybór prac pod red. J. Bartmińskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Wierzbicka, A. (2006), *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.

STRESZCZENIE

W niniejszym artykule skupiam się na kwestiach związanych z szeroko rozumianym procesem translacyjnym. Przedmiotem analizy stały się przede wszystkim czeskie i polskie wersety biblijne, które koncentrują się na nazwach własnych (terminologia geograficzna i wykonawcza pełnionych funkcji). Analizuję elementy kulturowe – pojmowane jako figury przekładu – czyli to, w jaki sposób zostały przeniesione z tekstu wyjściowego do tekstu docelowego. Podczas procesów translacyjnych obserwujemy zjawisko związane zarówno z egzotyacją, jak i z udomowieniem (w zależności od rodzaju tłumaczenia). Mamy również do czynienia z lustrzanym odbiciem tekstu oryginalnego, szeroko rozumianą adaptacją, konwersją językową, bezpośrednim transferem, rozwinięciem definicyjnym i tzw. błędami metatranslacyjnymi polegającymi na redukcji elementu kulturowego oraz z przekładem ekwiwalencji funkcjonalnej. Przetłumaczone realia biblijne zawężone wokół np. nazw geograficznych czy środków płatniczych lub wykonawców pełnionych funkcji możemy upatrywać także w modelach kognitywnych, nadając im czasami odmienną terminologię, co może być uwarunkowane kulturowo.

Słowa kluczowe: egzotyacja i udomowienie, obraz i symbolika biblijna, przekład, translacja i tłumaczenie, ekwiwalencja językowa, synonimia i bliskość leksykalna

SUMMARY

The processes and methods of Czech and Polish translation – the equivalence of biblical realities

In this article the Author focuses on issues related to the widely understood process of translation. The subject of the analysis are mainly Czech and Polish biblical verses which use proper names (geographical terminology and executive functions performed). At this point, the Author analyses cultural elements - perceived as figure translation – that is the way they were transferred from the source text to the target text. During the process of translation one may observe the phenomenon associated with both foreignization and domestication (depending on the kind of translation). One is also dealing with a mirror image of the original text, widely understood linguistic adaptation and conversion, direct transfer, definitional development, the so-called metatranslational

mistakes consisting in reducing the cultural element or functional equivalence translation. The translated biblical realities narrowed down to, for example, geographical names, means of payment or executive functions performed may be connected with cognitive models, sometimes giving them different terminology, which could be culturally conditioned.

Key words: foreignization and domestication, picture and biblical symbolism, interpretation, translation, language equivalence and synonymous lexical units